

مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای

سال پنجم، شماره بیستم، بهار ۱۳۹۳

بررسی تاثیر عوامل محیطی بر شکل‌گیری انواع اجتماعات فراغتی در پارک‌های شهری مطالعه موردی: پارک‌های شهر اهواز

مسعود صفایی‌پور: دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران

بهار حبیبیان: دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تهران، تهران، ایران*

دریافت: ۱۳۹۱/۸/۹ - پذیرش: ۱۳۹۳/۲/۶، صص ۴۴-۲۳

چکیده

تحقیقات نشان می‌دهد پارک‌ها یکی از مهمترین فضاهای فراغتی در شهرهای مختلف هستند و در ابعاد مختلف زیست‌محیطی، زیبایی‌شناختی، کالبدی، اقتصادی، اجتماعی و فراغتی بر محیط شهری تاثیر می‌گذارند. شهروندان در قالب اجتماعات مختلف فراغتی شامل فردی، خانوادگی و دوستان و همسالان به پارک می‌روند و عوامل مختلفی در دو گروه کلی فردی و محیطی بر شکل‌گیری این اجتماعات و فراوانی هریک از آنها در هر پارک تاثیرگذارند. این تحقیق تاثیر دو عامل محیطی شامل مطلوبیت فضای داخلی و مطلوبیت مکان را در پارک‌های شهر اهواز بر شکل‌گیری اجتماعات فراغتی در آنها بررسی می‌کند. تحقیق به شیوه توصیفی-تحلیلی انجام شده و داده‌های مورد نیاز از طریق مطالعات کتابخانه‌ای، شیوه پیمایشی از طریق پرسشنامه از مراجعه‌کنندگان به پارک‌ها و ثبت مشاهدات میدانی از تعداد اجتماعات فراغتی در پارک‌های مورد مطالعه گردآوری شده است. سه پارک دولت، سیاحتی و شهروند در مقیاس عملکرد شهری به عنوان نمونه جهت تحقیق انتخاب شده و تجزیه و تحلیل داده‌ها از طریق نرم افزارهای تحلیل آماری (SPSS, Excel) انجام شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد مطلوبیت مکان پارک‌ها و نیز مطلوبیت فضای داخلی پارک‌ها بر شکل‌گیری اجتماعات فراغتی در آنها موثر است و در نمونه‌های مورد مطالعه، مطلوبیت بیشتر مکان پارک و فضای داخلی موجب شده تا گروه‌های خانوادگی بیشتری در پارک‌ها حضور پیدا کنند و ضعف این عوامل موجب بیشتر شدن حضور گروه‌های دوستان و همسالان شده است. در پایان تحقیق راهکارهایی نظیر ایجاد فضاهای متنوع و چند کارکردی در پارک‌ها، پویا نمودن فضای پارک شهروند و خارج نمودن آن از بن‌بست ارتباطی جهت افزایش مطلوبیت فضایی پارک‌ها و تامین نیازهای گروه‌های مختلف فراغتی در آنها ارائه شده است.

واژه‌های کلیدی: پارک، فضای فراغتی، اجتماعات فراغتی، مطلوبیت فضای داخلی، مطلوبیت مکان، عوامل محیطی، اهواز.

۱-مقدمه

۱-۱- بیان مساله

فراغت زاینده تمدن است و در صورتی که فضای سالم و امکانات مناسب برای گذران آن وجود داشته باشد، می‌تواند تکمیل‌کننده آن نیز باشد (کلی، ۱۳۷۴: ۱۷). هر فعالیت به فضایی با ویژگی خاص یا قرارگاه رفتاری مناسب نیاز دارد، در صورت عدم وجود فضای مناسب، کیفیت بروز نوع فعالیتها دچار مشکل شده و در نهایت موجودیت شهر از جنبه‌های مختلف اجتماعی، فرهنگی و هویتی با اختلال روبرو خواهد شد. بنابراین به منظور تأمین فضای مورد نیاز انواع فعالیت‌ها، به ویژه آنهایی که در خارج از منازل انجام می‌گیرند، تخصیص فضاهای خاص ضروری است و می‌بایست و بررسی نیازهای انسانی، تأمین و ارتقاء کیفی فضاهای مورد نیاز فعالیت‌های مختلف شهروندان مساله‌ای مهم و قابل توجه برای طراحان و برنامه‌ریزان شهری است (فلاح و کلامی، ۱۳۸۷: ۸۶). پارکها یکی از مهمترین فضاهای گذران اوقات فراغت هستند که علاوه بر کارکرد خود بعنوان فضای فراغتی اثرات قابل توجهی بر شهر و زندگی شهروندی دارند. «زندگی در شهرها و بطور کلی در دنیای مدرن باعث مکانیکی شدن زندگی انسان‌ها گردیده است و اوقات فراغت را برای انسان‌ها کم کرده است و با این فرصت کم فراغت از کار، مجبور به استفاده بهینه از فرصت کم فراغت از کار و زندگی روزمره می‌شود و بهترین مکان برای انجام این کار فضاهای سبز شهری است، زیرا با قرار گیری در این گونه فضاها، انگیزه زندگی کردن افزایش و متعاقب آن کارآیی و راندمان عملکردی افراد نیز افزایش می‌یابد» (صالحی فرد و

علیزاده، ۱۳۸۷: ۲۲). اهمیت وجود پارکها و فضاهای سبز شهری تا بدانجاست که یکی از معیارهای ارزیابی کیفیت محیط هر شهر، وجود فضاهای سبز عمومی است، فضاهایی که شهروندان در آنها بتوانند با ایمنی و آسایش خاطر باهم به تعامل و گفتگو بپردازند. ضرورت این مساله تا حدی است که امروزه توجه به فضاهای سبز شهری و اعمال سیاست‌هایی که مردم شهرها را از مشکلاتی مانند یاس و ناامیدی برهانند و باعث ارتباط با فضاهای سبز و محیط گردد، از مهم-ترین وظایف نهادهای شهری محسوب می‌شود (wright, 2000: 34). یکی از کارکردهای بسیار مهم فضای سبز کارکرد اجتماعی-روانی آن است که رسیدن به این کارکرد مستلزم تغییر ساختاری تفکری نسبت به فضای کالبدی و ساختاری آن فضا در جهت برطرف کردن نیازهای اجتماعی-روانی شهروندان است (صالحی فرد و علیزاده، ۱۳۸۷: ۲۲). پارکها و فضاهای سبز شهری به عنوان مراکز تفریحی و توریستی عاملی برای درک بهتر انسان از سوی انسان تلقی می‌شوند تعامل اجتماعی فرآیندی است که با ارتقاء کیفیت زندگی شهروندان باعث دستیابی به توسعه پایدار شهری خواهد بود، موضوعی که در پارکها و فضاهای سبز شهری از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (معاونت آموزشی جهاد دانشگاهی، ۱۳۸۶: ۶۳). هر پارک به تناسب وضعیت جغرافیایی، کارکردی و امکانات خود طیف ویژه‌ای از شهروندان را جذب می‌کند و حضور گروه‌های بهره‌بردار در پارک به تناسب این شرایط شکل‌های مختلفی دارد، یکی از ابعاد این حضور اجتماعات فراغتی است که شامل حضور اجتماعات به صورت خانوادگی، انفرادی و گروه‌های دوستان و همسالان در پارک‌های شهری

جمعیت، ناهمگونی‌های اجتماعی و دافعه در فضاهای سبز شهری شده است. شناخت عوامل موثر بر شکل‌گیری انواع اجتماعات فراغتی شامل اجتماعات فردی، خانوادگی و گروه‌های دوستان و همسالان در پارک‌های شهری می‌تواند زیربنای شناختی برای بکارگیری سیاست‌های آگاهانه برای شکل‌گیری این اجتماعات، برآوردن نیازهای آنان و پیش‌گیری از ناهنجاری‌ها و مشکلات احتمالی ناشی از حضور اجتماعات خاص در این فضاهای فراغتی باشد.

۱-۳- اهداف تحقیق

هدف کلی این تحقیق بررسی عواملی است که بر شکل‌گیری انواع اجتماعات فراغتی در پارک‌های شهری به عنوان فضاهای فراغتی موثرند و تحقیق در پی دستیابی به قانونمندی‌هایی است که با تأثیر از شرایط مکانی و محیطی بر شکل‌گیری اجتماعات فراغتی در پارکها تأثیرگذار است و مناسبات اجتماعی پارکها را در ارتباط با مناسبات کالبدی و فضایی هدایت می‌کند. تفاوت مکانی در حوزه جغرافیایی شهر اهواز مبنای مقایسه شرایط و ویژگی‌ها در نمونه‌های مورد مطالعه (پارک‌های انتخاب شده در شهر اهواز) قرار گرفته است. از آنجا که انسان محور توسعه پایدار است و لازم است به نیازهای همه گروهها در چارچوب قوانین و هنجارهای اجتماعی توجه لازم صورت گیرد هدف جانبی از توجه به موضوع اجتماعات فراغتی و بررسی نحوه استفاده از پارک‌های شهری به شیوه‌های مختلف فردی، خانوادگی و گروه‌های دوست و همسال، تأکید بر این موضوع است که مدیریت این فضاهای فراغتی باید هوشمندانه و با بهره‌گیری از دیدگاه علمی در خصوص عوامل تأثیر گذار صورت

است. عوامل مختلفی بر شکل‌گیری اجتماعات فراغتی موثرند که آنها را می‌توان به دو دسته کلی عوامل فردی و عوامل محیطی تقسیم‌بندی نمود. بررسی هر یک از این عوامل با توجه به شرایط محیطی، اجتماعی و فرهنگی شهر می‌تواند ملاحظات زیربنایی برای طراحی و مدیریت فضاهای فراغتی آشکار سازد. در این تحقیق تلاش بر این است که ضمن معرفی این عوامل، تاثیر مطلوبیت مکانی و نیز مطلوبیت فضایی پارک‌های شهری بر شکل‌گیری این اجتماعات مورد بررسی قرار گیرد.

۱-۲- اهمیت و ضرورت تحقیق

اهمیت پرداختن به این موضوع در راستای سیاستگذاری مدیریت شهری جهت هدایت آگاهانه فضاهای فراغتی و ایجاد فضای مناسب برای اجتماعات خاص با توجه به نیازهای فرهنگی اجتماعی و جمعیت شناختی جامعه هدف یعنی شهرنشینان و بازدید کنندگان از شهر است. فیلد و مک‌گرگور در مبحث برنامه ریزی فضاهای تفریحی بر این موضوع تأکید می‌کنند که در بسیاری موارد عرضه، مصرف را هدایت می‌کند، در نتیجه تصمیمات سیاسی که بر عرضه تسهیلات می‌گذارند، بر سطوح آتی مصرف نیز تاثیر خواهند گذاشت (فیلد و مک-گرگور، ۱۳۷۶: ۲۵۶). لذا نحوه ارائه فضاهای فراغتی بر شیوه بهره‌برداری از آنها تاثیر مستقیم دارد و باید با تامل و برنامه‌ریزی بیشتری صورت پذیرد. ضرورت موضوع در منطقه مورد مطالعه از آنجا نمایان می‌شود که شهر اهواز همواره با کمبود فضاهای فراغتی متناسب با ساختارهای جمعیتی و فرهنگی و اقلیمی موجود خود بوده است و در کنار آن کمبود فضای سبز نیز به این مشکل دامن زده و موجب تراکم

پذیرد و در عین حال به نیاز همه گروه‌های بهره‌بردار با لحاظ واقعیت‌های اجتماعی توجه شود.

۱-۴- پیشینه پژوهش

بررسی‌های انجام شده نشان می‌دهد اغلب مطالعات انجام شده در زمینه استفاده از پارکها بصورت پیمایش های خارج از محل بوده که مشاهدات مستقیم برای درک بیشتر اینکه پارکها چگونه مورد استفاده قرار می گیرند را نادیده می‌گیرد (Fabricant, 2009: 18) تا آنجا که ایزو اهوولا که یکی از نظریه‌پردازان در زمینه مطالعات اوقات فراغت و گردشگری است بر کمبود نظریه‌های سیستماتیک مرتبط با ارتباط بین فرآیندهای اجتماعی و رفتارهای فراغتی تاکید می‌کند (Iso- Ahola, 1980: 43)، با این حال می‌توان از میان پژوهشهای انجام شده که با محوریت ابعاد اجتماعی و ارزیابی پارک‌های شهری انجام شده می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

مقاله «تاثیر پارکهای شهری بر شهر پایدار» در مورد اهمیت پارکهای شهری برای سلامت شهروندان و پایداری شهر محل اقامت که به دلیل جامعیت و چندبعدی بودن این پژوهش الگوی بسیاری از پژوهش‌های صورت گرفته در ایران بوده است (Chiesura, 2004)، رساله دکتری شان زی-ژانگ در دانشکده جغرافیای دانشگاه هنگ‌کنگ که به مطالعه فضای سبز شهر گوانگ ژو چین پرداخته و در آن رفتارها، خواسته‌ها و الگوهای ارزیابی فضای سبز شهری به صورت مبسوط بررسی شده است (Xi-Zhang, 2009)، مقاله «پارکها و ارزیابی اثرات آنها در بهبود کیفیت زندگی شهری با استفاده از مدل جاذبه-دفعه» در خصوص ۴ پارک شهری تهران

(Khosravaninezhad et al, 2011)، مقاله «ارزیابی کیفی نقش فضاهای سبز شهری و بهینه سازی استفاده شهروندان از آن در شهرکرد» (محمدی و دیگران، ۱۳۸۶)، مقاله «تحلیلی بر نقش پارکهای شهری در ارتقاء کیفیت زندگی شهری، نمونه موردی: پارک‌های شهر تبریز» (قربانی و تیموری، ۱۳۸۹) و مقاله «تحلیلی بر ابعاد اجتماعی فضاهای سبز شهری با تاکید بر دیدگاه شهروندان مطالعه موردی: کلانشهر مشهد» (صالحی فرد و دیگران، ۱۳۸۹).

۱-۵- سوالات و فرضیات

در بررسی موارد فوق در شهر اهواز این سوال مطرح می‌شود که چه عواملی در شکل‌گیری از گونه‌های مختلف اجتماعات فراغتی در پارکهای شهر اهواز نقش دارند؟ آیا عوامل محیطی نظیر مکان پارک و کیفیت فضای داخلی پارک در این چرخه موثر است؟ با طرح مساله فوق و سوالاتی که در خلال بررسی مساله مطرح می‌شود، همچنین بررسی شرایط موجود، فرضیه‌های زیر مطرح می‌شود:

- به نظر می‌رسد مطلوبیت مکان پارک بر انواع اجتماعات فراغتی شکل گرفته در آن تاثیرگذار است.

- به نظر می‌رسد مطلوبیت فضای داخلی پارک بر انواع اجتماعات فراغتی شکل گرفته در آن تاثیرگذار است.

۱-۶- روش تحقیق

این تحقیق با نگرش کارکردی سعی در تحلیل رابطه متقابل کیفیت فضای داخلی و مکان پارک به مثابه فضای فراغتی و شکل‌گیری اجتماعات فراغتی در آن دارد. شیوه انجام تحقیق توصیفی-تحلیلی است و

$\alpha=0.05$ ، $\sigma=0.514$ و $\varepsilon=0.1$ در رابطه مذکور، تعداد نمونه برابر ۱۰۲ پرسشنامه برآورد گردید. توزیع تعداد پرسشنامه‌ها بین پارکها به نسبت میانگین کل بازدیدکنندگان شمارش شده در پارکها در زمان ثبت مشاهدات انجام شده است.

طراحی پرسشنامه و تحلیل داده‌های تحقیق بر اساس مبانی نظری و اهداف تحقیق انجام شده و پاسخها با استفاده از طیف پنج گزینه‌ای لیکرت طراحی شده و طبقه‌بندی، تحلیل داده‌ها و رسم نمودارها با استفاده از نرم افزارهای Excel و SPSS انجام شده است.

پس از بررسی روایی ظاهری و محتوایی پرسشنامه با نظر کارشناسان و اساتید مربوطه و انجام پیش آزمون با تکمیل ۳۰ پرسشنامه، پایایی آن با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ بررسی و عدد 0.803 حاصل شد که چون مقدار عددی بدست آمده از 0.7 بیشتر است نشان دهنده پایا بودن سوالات پرسشنامه است.

۱-۷- معرفی متغیرها و شاخص‌ها

از میان متغیرهای محیطی موثر بر شکل گیری اجتماعات فراغتی دو متغیر مطلوبیت مکان پارک و مطلوبیت فضای داخلی پارک برای بررسی انتخاب شد که برای عملیاتی نمودن این متغیرها سنجه‌هایی تعریف شده است که در بخش یافته‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۱-۸- محدودده و قلمرو پژوهش

جامعه آماری تحقیق، اجتماعات فراغتی و افراد استفاده کننده از پارکهای منتخب شهر اهواز شامل پارکهای شهروند(زویه)، دولت و سیاحتی است. در انتخاب سه پارک مذکور سطح کارکرد پارکهای مورد نظر(سطح شهری)، فضای پارک و محل قرارگیری پارکها در شهر اهواز مدنظر بوده است.

اطلاعات مورد نیاز جهت فراهم آوردن چارچوب نظری تحقیق از طریق شیوه اسنادی (کتابخانه‌ای) فراهم شده و همچنین جهت گردآوری اطلاعات برای سنجش متغیرها و فرضیات از شیوه پیمایشی (میدانی) استفاده شده که شامل دو ابزار ثبت مشاهده و پرسشنامه در محدوده مورد مطالعه است. روش نمونه‌گیری، چند درجه‌ای (چندمرحله‌ای) و از نوع ترکیبی (مختلط) است. لذا در مرحله اول سه پارک سیاحتی، دولت و شهروند بصورت وضعی انتخاب و در مرحله دوم پرسش‌شوندگان بر اساس نمونه‌گیری تصادفی از میان مراجعان به پارکها انتخاب شدند. به دلیل استفاده توأم از دو روش وضعی و تصادفی، نمونه‌گیری از نوع ترکیبی (مختلط) محسوب می‌شود (حافظ‌نیا، ۱۳۸۷: ۱۳۳۶). برای تعیین حجم دقیق نمونه به دلیل اینکه حجم کل جامعه آماری (مراجعه کنندگان به پارک) نامحدود است و سوالات (متغیرها) چند ارزشی هستند (مومنی و فعال‌قیومی، ۳۸۷: ۲۱۹) از رابطه زیر استفاده شد:

$$n = \left(\frac{Z_{\alpha/2} * \sigma}{\varepsilon} \right)^2$$

که در این رابطه (Z) مقدار احتمال نرمال استاندارد، (α) سطح خطا، (σ) انحراف معیار، (ε) دقت موردنظر است. محاسبه انحراف معیار می‌تواند به دو روش تخمینی و پیش‌آزمون انجام شود که در این تحقیق انحراف معیار از طریق پیش‌آزمون (نمونه‌گیری اولیه) که برای تعیین پایایی پرسشنامه با پرکردن ۳۰ پرسشنامه انجام شد، اندازه‌گیری شد به این صورت که از پاسخ سوالات متغیرهای تحقیق میانگین‌گیری به عمل آمد و سپس انحراف معیار متغیر جدید (میانگین) محاسبه شد که در نتیجه انحراف معیار 0.514 حاصل شد. با در نظر گرفتن $Z=1.96$ ،

۲- مبانی نظری

۲-۱- فضای فراغتی

در منشور آن برای بافت فیزیکی شهر چهار نوع کاربری در نظر گرفته شده است که یکی از مهمترین آنها کاربری گذران اوقات فراغت است (پورمحمدی، ۱۳۸۸: ۱۰۲). بر این اساس فضاهای شهری را از لحاظ کارکردی می‌توان به چهار حوزه فضاهای مسکونی، فضاهای کاری، فضاهای اوقات فراغت و فضاهای حمل و نقلی تقسیم کرد که طبعا با یکدیگر روابطی دارند و قابل تبدیل به یکدیگر یا قابل عمل بصورت همزمان هستند (فکوهی، ۱۳۸۹: ۲۴۵). فضاهای فراغتی، امروزه اهمیت بسزایی را در بالا بردن حس شادی، تحرک، رضایتمندی و احساس تعلق و هویت‌یابی نسبت به گروه یا جامعه‌ی مشخص دارند (درگاهی، ۱۳۹۰: ۱۴). از دیدگاه اجتماعی فرهنگی، فضاهای تفریحی به عنوان مکانهایی جهت ایجاد و تقویت مناسبات و روابط بیرونی، تعاملات، تغییرات و رویارویی‌های اجتماعی و مکانهایی که گروه‌های مختلف با خواستها و علایق متفاوت گرد هم جمع می‌شوند تعریف می‌شوند. مطالعات اخیر نشان می‌دهد که کیفیت بالا و مثبت این فضاها شرطی لازم برای جامعه است، بطوری که مردم را قادر می‌سازد که از تعاملات اجتماعی لذت ببرند. امروزه تنوع و تناسب فضاهای فراغتی در شهرها یکی از شاخصهای توسعه و رفاه اجتماعی است و فضاهای فراغتی از حالت تزئینی و یا حتی کارکردهای اجتماعی خارج و در اوج خود به کارکردهای اقتصادی و نقش تداوم حیات شهر در شهرهای توریستی ارتقاء یافته‌اند.

۲-۲- پارک‌های شهری

پارک‌ها فضای سبز عمومی چندعملکردی هستند که که استفاده از آنها برای همه آزاد است و هیچ‌گونه محدودیتی از نظر اجتماعی و اقتصادی برای بهره‌برداران وجود ندارد (سعیدنیا، ۱۳۸۳: ۵). اصولا طبیعت پارکهای شهری به گونه ای است که تمام طبقات مردم می‌توانند از آن استفاده کنند (شهبازی، ۱۳۹۰: ۱۳). در پژوهش حاضر و براساس مفاهیم یاد شده پارک عبارت است "از فضاهای فراغتی عمومی در محدوده شهر یا پیرامون آن که شامل مجموعه از فضاهای سبز طبیعی و طراحی شده است و در آن به تناسب عملکرد، امکانات رفاهی، تفریحی، فرهنگی و ورزشی برای شهروندان ایجاد شده است".

پارک‌های شهری علاوه بر کارکرد فراغتی خود در وجوه مختلف تفریحی، تفریحی، فرهنگی و زیست-محیطی (اسمعیلی، ۱۳۸۱: ۹)، کالبدی، اقتصادی، اجتماعی و زیبایی شناختی بر شهر و ساکنان آن تاثیرگذار هستند و به دلیل همین اثرات قابل توجه خود به عنوان یکی از مهمترین فضاهای شهری شناخته می‌شوند که بعضا به فضاهای هدایتگر جریانهای اجتماعی در شهرها مبدل می‌شوند.

۲-۳- اجتماعات فراغتی در پارک‌های شهری

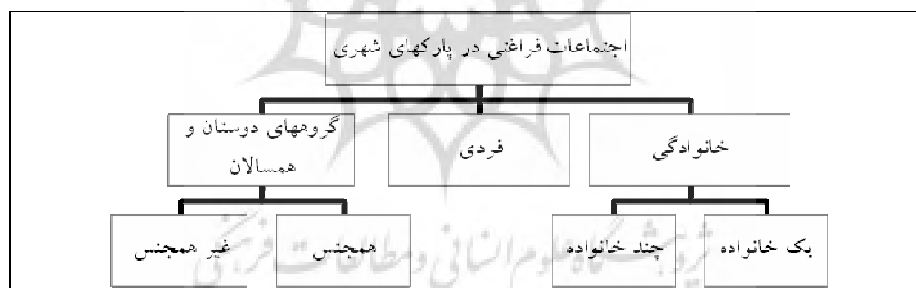
مردم معمولا به پارک می‌روند تا از محیط طبیعی آن بهره ببرند و علاوه بر آن روابط اجتماعی را در کنار دوستان و افراد دیگر حاضر در پارک تجربه کنند. بنابراین حضور در پارک به آنها احساس امنیت و آرامش می‌دهد (مرکز پژوهشهای شورای اسلامی شهر مشهد، ۱۳۹۰: ۳). یکی از اهداف اصلی اولمستد (معمار بزرگ منظر) در طراحی پارک فراهم آوردن

مختلف اجتماعی از پارکها که با انگیزه‌های متفاوتی صورت می‌گیرد، نمودهای گوناگونی دارد (محمدی و دیگران، ۱۳۸۶: ۱۰۳).

گروههای بهره‌بردار از پارکها را با توجه به هدف و نوع بهره‌برداری آنها از فضای پارک شهری می‌توان به گروههای شغلی، فراغتی و عبوری تقسیم‌بندی نمود. اجتماعات فراغتی مهمترین گروههای بهره‌بردار از پارکهای شهری هستند.

اجتماعات فراغتی در تعریف عبارتند از گروه‌هایی شامل یک یا چند نفر که زمان فراغت خود را با هم یا به تنهایی سپری می‌کنند. این اجتماعات را بطور کلی می‌توان شامل فردی، خانوادگی و گروههای دوستان و همسالان تقسیم‌بندی نمود (حبیبیان، ۱۳۹۱: ۳۷-۳۶). گروههای دوستان و همسالان اعم از حضور گروههای همجنس یا غیر همجنس است (نمودار ۱).

یک محل ملاقات بود تا در آن شهروندان مختلف در یک جامعه‌ی دموکراتیک بتوانند دور هم جمع شوند. اولمستد بر این باور بود که پارکها، فضاهای اجتماعی باروری هستند که بسیاری از این اجتماعات ارتباطی، می‌تواند در آنها به وجود آیند. او وجود محیطهای سرسبز، روبه رشد و آرام را که در آن افراد با زمینه‌های مختلف می‌توانند بدون سوء ظن و نگرانی با یکدیگر تعامل داشته باشند، مهم تلقی می‌کرد (Olmsted, 1997). هر پارک متناسب با ویژگی‌های فیزیکی، جغرافیایی و موقعیت‌های مکانی و عرضه تفرجگاهی طیف ویژه‌ای از جامعه را در گروههای اجتماعی-اقتصادی، سنی، شغلی، جنسی و تحصیلی در اشکال فردی، گروهی و خانوادگی جذب و نیازهای تفرجگاهی آنها را برآورده می‌کند (مجنونیان، ۱۳۷۴: ۱۸۲)؛ نتیجتاً استفاده گروه‌های

نمودار ۱- انواع اجتماعات فراغتی در پارکهای شهری ماخذ: حبیبیان، ۱۳۹۱: ۳۷

۲-۴- تاثیر عوامل مختلف در شکل گیری اجتماعات

فراغتی در پارکها

به طور کلی، نوع حضور اجتماعات انسانی در فضاهای عمومی از عوامل مختلفی نشأت می‌گیرد. شکل گیری اجتماعات فراغتی در پارکهای شهر نیز تحت تاثیر عوامل مختلفی است که آنها را می‌توان به

دو دسته کلی عوامل فردی و عوامل محیطی تقسیم‌بندی نمود.

۲-۴-۱- عوامل فردی

عمدتاً شامل مشخصاتی نظیر سن، جنس، تحصیلات، سطح اقتصادی، فرهنگ و سلیقه شخصی افراد است. نوع جهان‌بینی و برداشت انسانها از زندگی و محیط اطراف خود و نیز نحوه تعامل آنها با دیگران نقش

نزدیک جور و مناسبند می‌گوییم که دو پدیده از حیث ناحیه شریکند؛ یعنی ارزش‌های مقداری بالای تراکم جمعیت در یک ناحیه معادل با ارزشهای بالای کیفیت محیطی در همان ناحیه و برعکس است (همان: ۳۰-۲۹). در نتیجه انتخاب مردم از فضاهای مختلف فراغتی یک شهر و وجود تراکم بیشتر در آنها نشان از ارزشهای بالای کیفیت محیطی در آن ناحیه است.

مکان یکی از عوامل محیطی تاثیر گذار بر نوع حضور افراد در فضای فراغتی است. فاصله‌های فیزیکی بین مردم و تخصیص فضاهای فیزیکی به انواع خاصی از فعالیت در واقع تاثیراتی بر فرآیندهای اجتماعی و روابط اجتماعی دارد. لیکن تعیین دقیق اثرات فوق بسیار دشوار است (دیکنز، ۱۳۷۷: ۱۵). در زمینه اهمیت عوامل مکانی، جین جیکوبز منتقد شهرسازی معاصر معتقد است «بدترین پارکهای دارای مشکل آنهایی هستند که در مکان‌هایی که مردم از کنار آنها می‌گذرند و تمایل به چنین کاری نیز ندارند، قرار دارند. یک پارک شهری که در چنین مصیبتی گرفتار آمده مانند یک فروشگاه بزرگ در یک موقعیت بد اقتصادی است. به طور خلاصه باید گفت اگر یک پارک عمومی نتواند از راه استفاده‌های طبیعی و گوناگونی‌های مجاور خود پشتیبانی و حمایت شود از یک پارک عمومی به یک پارک خصوصی می‌شود. گوناگونی و تنوع کارآمدی موارد استفاده نتیجه گوناگونی استفاده‌کنندگان است که به صورت اندیشیده در پارک‌ها دیده می‌شود» (سعیدنیا، ۱۳۸۳: ۷۳).

بسیار مهمی در نحوه گذراندن اوقات فراغت آنها دارد. عده ای ممکن است مایل باشند در محیط‌های کاملاً آرام و به تنهایی، اوقات فراغت خود را بگذرانند و عده‌ای دیگر علاقه به شرکت در اجتماعات بزرگ، یا پرداختن به فعالیتهای هنری و ورزشی باشند (جلالی فراهانی، ۱۳۸۹: ۴۹) و این گرایش‌ها کاملاً وابسته به زمینه‌های شخصیتی است که با سطح تحصیلات، سطح اقتصادی، سن و جنس تغییر می‌کند. تحقیقات مختلف تفاوت‌های آشکاری را در زمینه استفاده مختلف زنان و مردان از فضاهای فراغتی نشان داده است. فرهنگ نیز الگوهای رفتاری را به وجود می‌آورد و سپس الگوهای رفتاری تعیین‌کننده و نشان دهنده چگونگی استفاده مردم از فضاها می‌شوند (بحرینی، ۱۳۷۵: ۱-۲). لذا در بررسی حضور اجتماعات فراغتی در پارکها عوامل فردی نیز باید مورد مطالعه قرار گیرند.

۲-۴-۲- عوامل محیطی

شامل مطلوبیت مکان پارک (محل پارک در شهر، مرکزیت و دسترسی)، مطلوبیت فضای داخلی (فضا و عوامل درون پارک)، عوامل اقلیمی و فراوانی فضاهای فراغتی در شهر است. پیترهاگت معتقد است محیط حد و مرز انتخابها را برای مردم تعیین می‌کند (هاگت، ۱۳۸۸: ۳۰) و این موضوع بدان معناست که انتخاب مردم در زمینه‌های مختلف نظیر مراجعه به فضاهای فراغتی و نوع حضور در آن فضاها، از جانب عوامل محیطی کنترل می‌شود. هاگت مطالعه دو یا چند توزیع جغرافیایی متغیر در یک ناحیه را مطالعه‌ی «هم‌تغییری فضایی» نامیده و معتقد است وقتی دو نقطه شبیه به نظر می‌رسند و در توزیع با یکدیگر در وجهی

۲-۴-۱- مطلوبیت مکان پارک

عوامل مکانی مجموعه‌ای از عوامل شامل محل پارک در شهر، مرکزیت و دسترسی هستند که در آمد و شد به فضای فراغتی نقش موثری دارند و نوع حضور در پارک را از این طریق کنترل می‌کنند. تاثیرگذاری مجموعه عوامل مکانی را می‌توان تحت عنوان مطلوبیت مکان پارک بررسی نمود.

الف) محل پارک در شهر: درخصوص پارکها با مقیاس عملکرد شهری، محل واقع شدن پارک در شهر که عمدتاً بر وضعیت کاربریهای منطقه و سازگاری کاربریهای مجاور آن تمرکز دارد در کنار سایر عوامل مکانی نقش مهمی در جلب مراجعه‌کنندگان دارد. واقع شدن پارک در عمق محلات دور افتاده یا نقاط ناامن، واقع شدن درون یا مجاور بافت فرسوده یا مناطق حاشیه‌نشین و مجاورت با کاربریهای ناسازگار، مراجعه عمومی به پارک را کاهش خواهد داد. مناطقی با کاربریهای متنوع به‌ویژه کاربریهای فرهنگی، تجاری و تفریحی، مکانهای متمایز و قابل تشخیص و مناطق دارای جاذبه‌های طبیعی و تاریخی مناسب‌ترین مکانها را برای پارکهای شهری ایجاد می‌کنند.

ب) مرکزیت: فضای سبز باید حتی‌المقدور در مرکز محله، ناحیه و یا منطقه شهری مکانیابی شود (سعید نیا، ۱۳۸۳: ۷۴). واقع شدن در مرکز، حداقل فاصله از اکثر نقاط و دسترسی هرچه بیشتر را برای همه ساکنین منطقه یا شهر موجب می‌شود و باعث جلب مراجعه‌کنندگان بیشتر می‌شود.

ج) دسترسی: به طور کلی، کاربریهایی که در مکان‌های در دسترس و نزدیک به وسایل حمل و نقل عمومی قرار دارند، بیش از دیگر کاربریها مورد مراجعه قرار می‌گیرند (دهقانی‌سانبج و محمودی، ۱۳۹۰: ۲).

پارکهای شهری باید از چهار جهت به شبکه ارتباطی دسترسی داشته‌باشند تا بدین طریق هم جمعیت بیشتری از آن استفاده کند و هم امکان نظارت اجتماعی و امنیت پارک افزایش یابد. بدین ترتیب امکان بهره‌برداری دیداری از جلوه‌های زیبای پارک برای رهگذران از چهار جهت فراهم می‌شود (سعید نیا، ۱۳۸۳: ۷۴).

۲-۴-۲- مطلوبیت فضای داخلی پارک

مطلوبیت فضای داخلی پارک از جمله سایر عواملی است که لازم است با توجه به نوع مخاطبان مورد ارزیابی قرارگیرد، چراکه در سنین و فرهنگهای مختلف پارک مطلوب ممکن است به صورتهای مختلفی تفسیر شود.

مقصود از مطلوبیت فضای داخلی، توازن فضای درون پارک است که حاصل از برهم‌کنش مجموعه شرایط کالبدی و اجتماعی هرپارک است که به صورت مفهومی انتزاعی، مطلوب، دلپذیر و مطبوع بودن فضای پارک را از دیدگاه مراجعان آن باز می‌نمایاند. از آنجا که برای اندازه‌گیری این متغیر نیاز به عملیاتی نمودن آن است لازم است مجموعه‌ای از شرایط داخلی پارک به عنوان سنجه‌های ارزیابی در نظر گرفته شوند. لذا ارزیابی مطلوبیت فضای داخلی پارکها -آنچنان که در این تحقیق در نظر گرفته شده- می‌تواند حاصل ارزیابی شرایط داخلی پارک شامل عوامل کالبدی نظیر امکانات رفاهی، نظافت، زمین بازی و وسایل ورزشی، تاسیسات و مبلمان، فضای سبز، محصوریت و... عوامل اجتماعی نظیر امنیت و نوع مراجعه‌کنندگان به پارک و تناسب و توان این عوامل باشد. این ارزیابی به شیوه‌های مختلفی ممکن است انجام شود که مهمترین آن نظر و سلاقی بهره‌برداران از پارک با

باشند. در شرایط اقلیمی بسیار سرد یا بسیار گرم و نیمه شبها، تنها افراد بی‌پناه به پارکها پناه می‌آورند.

۲-۴-۲-۴- فراوانی سایر فضاهای فراغتی

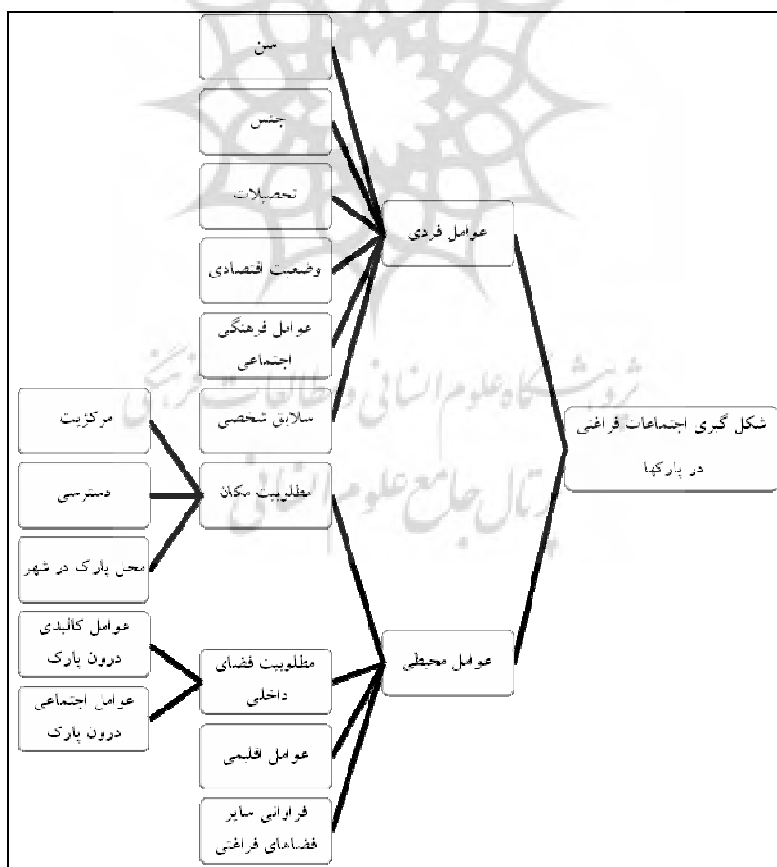
فراوانی سایر فضاهای فراغتی نیز تاثیر مستقیمی بر نوع استفاده از پارک دارد. کمبود فضاهای فراغتی، عمدتاً پارکها را به سوی استفاده‌های متنوع و بعضاً نامناسبی می‌برد که از مطلوبیت فضای آنها کاسته و حضور برخی اجتماعات فراغتی نظیر خانواده و گروههای دختران را کم‌رنگ می‌نماید.

نمودار ۲ عوامل موثر بر شکل‌گیری اجتماعات فراغتی در پارکهای شهری را نشان می‌دهد.

توجه به اهداف مدیریت شهری از ایجاد آن پارک است.

۲-۴-۳- عوامل اقلیمی

عوامل اقلیمی در سطوح مختلفی بر شکل‌گیری اجتماعات فراغتی در پارکها تاثیر می‌گذارند. در سطح کلان، شکل‌گیری اجتماعات فراغتی در شهرهای مختلف با شرایط اقلیمی گوناگون متفاوت است. اقلیم معتدل علاوه بر تاثیرگذاری بر تراکم استفاده‌کنندگان، خانواده‌های بیشتری را به پارکها جذب می‌کند. در سطح درون شهری فصول مختلف و ساعات مختلف شبانه‌روز که شرایط اقلیمی متفاوتی را ایجاد می‌کنند می‌توانند بر شکل‌گیری اجتماعات فراغتی تاثیرگذار

نمودار ۲: عوامل موثر بر شکل‌گیری اجتماعات فراغتی در پارکهای شهری ماخذ: حبیبیان، ۱۳۹۱: ۴۱

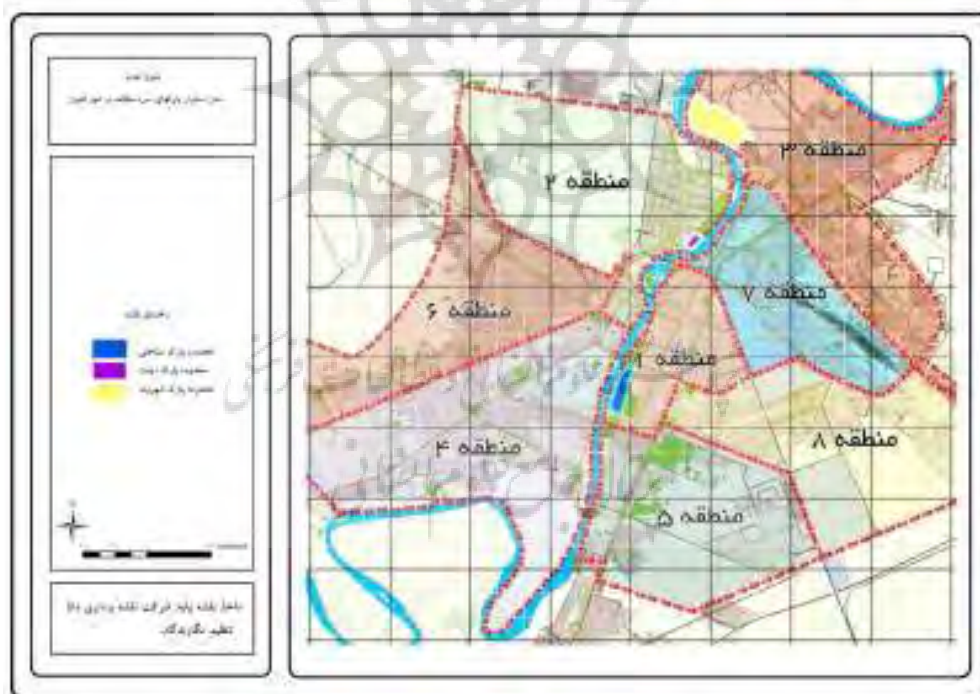
۳-تحلیل یافته‌ها

۳-۱-وضعیت پارک‌ها و فضای سبز شهر اهواز

شهر اهواز مرکز شهرستان اهواز و بزرگترین شهر استان خوزستان و جنوب غرب کشور است و با مساحت ۲۱۲۵۷.۱۳ هکتار در سال ۱۳۹۰ دارای ۱۰۶۴.۱۷۷ نفر جمعیت است که البته شهرداری اهواز مساحت شهر را با احتساب مناطق حاشیه نشین ۲۲۶۰۵.۱۳ اعلام نموده است (شهرداری اهواز، ۱۳۸۸: ۱۱ و معاونت برنامه ریزی استانداری خوزستان، ۱۳۹۰). شهر اهواز از نظر پوشش گیاهی فقیر است و فاقد جنگل است. در سالهای اخیر تلاش شده گونه‌های جدیدی به فلور گیاهی آن وارد شود و تنوع بیشتری ایجاد شود. ۲ پارک جنگلی برون شهری با

مجموع ۷۰ هکتار وسعت، دو پارک جنگلی درون شهری با مجموع مساحت ۳۱۸ هکتار، سرانه فضای سبز ۱۱/۳ متر و در مجموع ۳۰۳۵۸۰۳ متر مربع مساحت فضای سبز درون شهری وضعیت عمومی فضای سبز شهری اهواز است که با توجه به کیفیت موجود در مقایسه با جمعیت و گستره شهر ناکافی به نظر می‌رسد.

پارک‌های مورد مطالعه این تحقیق پارک‌های دولت، سیاحتی ساحل و شهروند هستند که هر سه در حاشیه رودخانه کارون واقع شده اند و با توجه به اهداف تحقیق از نظر وضعیت مکانی و فضای داخلی پارک در مقیاس عملکرد شهری انتخاب شده اند (نقشه ۱).

نقشه ۱: محل استقرار پارک‌های مورد مطالعه در شهر اهواز

کارون احداث شد و در سال ۱۳۸۰ بخش توسعه ای در ضلع جنوبی آن اضافه شد. کتابخانه مرکزی

پارک دولت یکی از پرترددترین پارک‌های شهر اهواز است. فاز اول این پارک در سال ۱۳۷۰ در ساحل غربی

دسترسی، پارک شهروند تقریباً در نقطه کور واقع شده و مسیرهای تردد عمومی در اطراف آن وجود ندارد.

۳-۲- یافته‌های حاصل از ثبت مشاهدات میدانی

جهت سنجش متغیر اجتماعات فراغتی در پارک‌های مورد مطالعه از روش ثبت مشاهده استفاده شد. برای حذف عامل زمان با توجه به محدوده‌ی زمانی پژوهش و شرایط اقلیمی منطقه مورد مطالعه، مشاهدات در دو محدوده زمانی فصل سرد و فصل گرم و در نوبتهای صبح و بعدازظهر روزهای غیر تعطیل و ظهر روزهای تعطیل ثبت شد (به دلیل اینکه بیشترین تجمع در پارکها در روزهای تعطیل هنگام ظهر و برای صرف غذا در پارک است). ثبت مشاهده مبتنی بر شمارش تعداد اجتماعات فراغتی شامل فردی، گروههای دوستان و همسالان و خانوادگی در زمان بازدید از پارک بوده است. جدول ۱ جمع بندی یافته‌های مشاهدات میدانی را نشان می دهند.

جدول ۱- طبقه بندی اجتماعات فراغتی مشاهده شده در پارکهای مورد مطالعه

خانواده	دوستان و همسالان	فردی	نسبت اجتماعات فراغتی (درصد)
۵۷.۷۷	۳۶.۱۴	۶.۰۸	پارک دولت
۷۹.۵۴	۱۹.۸۸	۰.۵۶	پارک سیاحتی
۴۳.۱۵	۵۶.۸۴	۰	پارک شهروند

بر اساس یافته‌های مذکور پارکهای مورد مطالعه از نظر حضور اجتماعات مختلف فردی، دوستان و همسالان و خانوادگی بصورت جدول ۲ رتبه بندی شدند.

جدول ۲: رتبه بندی پارکهای مورد مطالعه از نظر حضور اجتماعات فراغتی

رتبه مقایسه ای پارک	حضور فردی	حضور دوستان و همسالان	حضور خانوادگی
دولت	۱	۲	۲
سیاحتی	۲	۳	۱
شهروند	۳	۱	۳

خانوادگی و در پارک شهروند گروههای دوستان و همسالان است.

خوزستان در ضلع شمالی پارک دولت واقع شده است و از نظر وضعیت دسترسی در کنار یکی از پرتددترین مسیرهای عبوری غرب کارون یعنی جاده ساحلی غربی و نیز در مجاورت منطقه کیانپارس که یکی از هسته‌های پرجمعیت مسکونی-تجاری شهر است قرارگرفته است. پارک سیاحتی ساحل در ضلع شرقی رودخانه کارون و در مجاورت پل پنجم اهواز، واقع شده است. تاریخ احداث این پارک سال ۱۳۷۶ است و کاربریهای مسکونی محدودی در نزدیکی این پارک قرار دارد. پارک شهروند نیز که یک پارک جنگلی است در بخش شمال شهر اهواز و در ضلع شرقی کارون در جوار منطقه زویه واقع شده است. منطقه زویه که از تبدیل اراضی کشاورزی به مسکونی شکل گرفته و در دهه‌های ۷۰ و ۸۰ خدمات شهری به آن ارائه شده است، چهره‌ای ناهمگون و فرسوده داشته و حدود ۲۰۰۰ نفر جمعیت دارد. از نظر مسیرهای

همچنین بر اساس نتایج ثبت مشاهدات میدانی، اجتماع غالب فراغتی در پارک دولت و سیاحتی،

۳-۳- یافته‌های حاصل از پرسشنامه

بخش دوم یافته‌های تحقیق حاصل از داده‌های استخراج شده از پرسشنامه است. ۱۰۲ پرسشنامه‌ها در پارک‌های مورد مطالعه و به نسبت مراجعه کنندگان به پارکها و شامل ۴۵ پرسشنامه در پارک دولت، ۳۵ پرسشنامه در پارک سیاحتی و ۲۲ پرسشنامه در پارک شهروند توزیع شد.

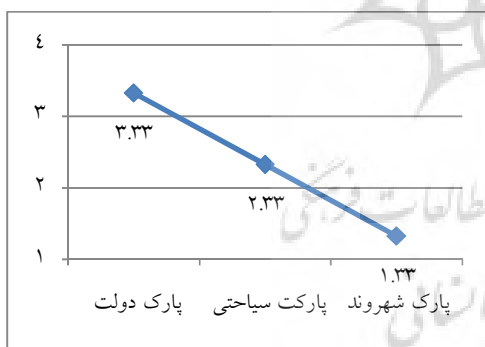
براساس داده‌های استخراج شده از پرسشنامه، ۴۷.۱ درصد جامعه آماری بصورت خانوادگی، ۳۸.۲ درصد در گروه‌های دوستان و همسالان و ۱۴.۷ درصد بصورت انفرادی در پارکها حضور یافته بوده‌اند.

۳-۳-۱- مطلوبیت مکان پارک‌های مورد مطالعه

یکی از عواملی که بر شکل گیری اجتماعات فراغتی و میل گروه‌های مختلف به حضور در پارک تاثیر می‌گذارد مطلوبیت مکان پارک است. از میان عوامل مکانی، در این تحقیق سه سنجه محل پارک در شهر، مرکزیت پارک و دسترسی به پارک انتخاب و نظر پرسش شونده‌گان در مقیاس لیکرت در مورد مطلوبیت این سنجه‌ها در پارکهای مورد مطالعه مورد سوال قرار گرفت. جمع بندی نتایج حاصله از طریق محاسبه میان سنجه‌ها در جدول ۳ ذکر شده است.

جدول ۳- نظرات شهروندان در مورد سنجه‌های مطلوبیت مکان پارک‌های مورد مطالعه

نام پارک	محل پارک در شهر	قابلیت دسترسی	مکان پارک
دولت	۳.۳۴	۲.۹۸	۳.۴۷
سیاحتی	۲.۸۳	۲.۶۳	۲.۶۳
شهروند	۱.۴۶	۱.۲۸	۱.۹۶

نمودار ۳- امتیاز مطلوبیت مکان برای پارکهای مورد مطالعه

برای تحلیل‌های مرتبط با فرضیات مطروحه، جمع بندی نظرات هر شهروند در خصوص مطلوبیت مکانی پارکی که در آن حضور دارد از طریق محاسبه میانگین سنجه‌های مورد ارزیابی در پرسشنامه (محل پارک در شهر، مرکزیت و دسترسی) برای هر پاسخگو به عنوان «شاخص مطلوبیت مکان» پارک از نظر شهروندان در نظر گرفته شد. در این حالت چنانچه میان نمره‌های شاخص مطلوبیت مکان از نظر پرسش شونده‌گان برای پارکهای مورد مطالعه محاسبه شود مقایسه امتیاز پارکها (حداکثر امتیاز مطلوب ۵) در این شاخص بصورت نمودار ۳ قابل نمایش است.

با توجه به نتایج ارزیابی عوامل مکانی، پارک دولت بهترین موقعیت را در میان پارکهای مورد مطالعه دارد (رتبه ۱) و پارک شهروند از نظر مجموعه عوامل مکان مطرح شده دارای موقعیت ضعیفی است (رتبه ۳). پارک سیاحتی نیز موقعیت نسبتاً مطلوبی دارد (رتبه ۲).

۳-۲- مطلوبیت فضای داخلی پارکهای مورد مطالعه

مطلوبیت فضای داخلی هر پارک حاصل تاثیر متقابل عوامل مختلف عینی و ذهنی در محیط پارک است که موجب می‌شود فضای پارک برای مراجعه کننده مطلوب یا نامطلوب تلقی شود.

جهت ارزیابی مطلوبیت فضای پارکهای مورد مطالعه، ۱۶ سوال در خصوص میزان رضایت از امکانات، فضای عمومی و ویژگیهای پارک در قالب سنجه‌های کالبدی شامل امکانات رفاهی، زمین بازی، زیبایی،

کیفیت حصار، ایمنی، وسعت، میزان درختان و فضای سبز، نظافت، امکانات ورزشی، پارکینگ و سوال کلی در مورد مطلوبیت فضای پارک و سنجه‌های اجتماعی شامل فضای عمومی پارک، امنیت و نوع مراجعه کنندگان به عنوان سنجه‌های مطلوبیت مطرح گردید و پرسش‌شوندگان میزان رضایت خود را در مقیاس لیکرت بیان نمودند که جمع بندی نتایج حاصله از طریق محاسبه میانه سنجه‌ها حاصله در جدول ۴ درج شده است.

جدول ۴- نظرات شهروندان در مورد سنجه‌های مطلوبیت فضایی پارک‌های مورد مطالعه

نام پارک	سنجه‌های کالبدی						
	مطلوبیت فضای پارک	امکانات رفاهی	مبلمان	امکانات فرهنگی	زمین بازی	زیبایی	کیفیت حصار ایمنی
دولت	۲.۳۲	۱.۷۸	۱.۸۵	۲.۶۳	۲	۲.۴۸	۲.۶۴
سیاحتی	۲.۶۴	۲.۳۸	۲.۱۴	۱.۸	۲.۳	۳.۰۳	۲.۹۵
شهروند	۱.۴۶	۱.۳۲	۰.۹۱	۰.۵۵	۱.۳۲	۱.۵۵	۱.۶۹

نام پارک	سنجه‌های کالبدی				سنجه‌های اجتماعی		
	وسعت	میزان درختان و فضای سبز	نظافت	امکانات ورزشی	پارکینگ	فضای عمومی پارک	امنیت
دولت	۳.۱۸	۲.۷۴	۲.۴۳	۱.۴۷	۲.۶	۲.۶۳	۲.۵۴
سیاحتی	۲.۹۲	۳.۱۲	۲.۹۸	۲.۵۵	۲.۵۸	۲.۸۳	۳.۱۵
شهروند	۳.۲۳	۲.۶	۱.۶۹	۱.۳۲	۱.۹۶	۲.۰۵	۱.۹۱

در مجموع نتایج ارزیابی نشان می‌دهد که بیشترین مطلوبیت فضای داخلی مربوط به پارک سیاحتی ساحل است، پس از آن پارک دولت قرار دارد و پارک شهروند با فاصله قابل توجه کمترین مطلوبیت فضای داخلی را در میان پارکهای مورد مطالعه داراست. ارزیابی سنجه‌های مطلوبیت فضایی در پارک دولت نشان می‌دهد که عمده نارضایتی از پارک در مورد مبلمان پارک و امکانات ورزشی آن بوده و بیشترین

رضایت شهروندان در مورد مساحت پارک و امکانات فرهنگی و کتابخانه عنوان شده است. در نگاه کلی در مورد نیمی از سنجه‌ها ارزیابی مراجعه کنندگان در حد متوسط و خوب بوده است. در مورد پارک سیاحتی بیشترین نارضایتی کمبود در زمینه امکانات فرهنگی و در مراتب بعدی مبلمان و امکانات رفاهی پارک بوده است و رضایت شهروندان در زمینه زیبایی ظاهری، نظافت و فضای عمومی پارک جلب شده

بر اساس ارزیابی‌های انجام شده و امتیازات محاسبه شده پارک‌های مورد مطالعه از نظر مطلوبیت فضای داخلی پارک سیاحتی بهترین وضعیت (رتبه ۱) را داراست، پارک دولت در جایگاه بعدی (رتبه ۲) قرار گرفته و پارک شهروند ضعیف‌ترین وضعیت را دارد (رتبه ۳).

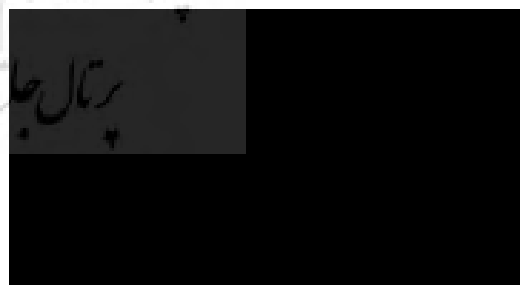
۳-۳-۳- ارزیابی تفاوت پارک‌های مورد مطالعه از

نظر مطلوبیت فضای داخلی و مکان پارک

از آنجاکه تفاوت مطلوبیت فضای داخلی و مکان پارک‌های مورد مطالعه مبنای رتبه‌بندی و آزمون فرضیات پژوهش می‌گیرد لازم است که معنادار بودن این تفاوت از نظر آماری مشخص شود و برای بررسی این موضوع از آزمونهای آماری استفاده شد. در این زمینه با توجه به متغیرهای کیفی از نوع رتبه ای، مقایسه میانگین بیش از دو گروه و لزوم استفاده از آمار ناپارامتریک، آزمون کروسکال والیس (H) برای بررسی وجود تفاوت بین میانگین مطلوبیت مکان پارک‌های مورد مطالعه قابل استفاده است. در آزمون کروسکال والیس برای شاخص مطلوبیت مکان در پارک‌های مورد مطالعه (متغیر گروه‌بندی در آزمون پارک‌های مورد مطالعه هستند) با در نظر گرفتن سطح اطمینان ۹۵ درصد (ضریب خطای ۰.۰۵) ضریب معناداری ۰.۰۰۰۰ حاصل شد که نشان دهنده معنادار بودن آزمون است یعنی حداقل دو پارک از سه پارک مورد مطالعه دارای تفاوت معنادار در میانگین شاخص مطلوبیت مکان از نظر شهروندان هستند. در مورد مطلوبیت فضای داخلی نیز در سطح اطمینان یادشده همین نتایج حاصل شد (جدول ۵).

است. ارزیابی پارک شهروند نیز حاکی از آن است که در مجموع رضایت نسبی از پارک جنگلی شهروند متوسط و کم بوده است و کمترین میزان رضایت نیز مربوط به مبلمان پارک، امکانات فرهنگی، امکانات رفاهی و امکانات ورزشی بوده است. بیشترین رضایتمندی مراجعان از پارک شهروند در زمینه مساحت پارک و میزان فضای سبز و درختان جلب شده است.

جهت تحلیل‌های مرتبط با فرضیات مطروحه، جمع‌بندی نظرات هر شهروند در خصوص مطلوبیت فضای داخلی پارکی که در آن حضور دارد از طریق محاسبه میانگین سنجه‌های مورد ارزیابی در پرسشنامه (۱۶ سنجه) برای هر پاسخگو به عنوان «شاخص مطلوبیت فضای داخلی» پارک از نظر شهروندان در نظر گرفته شد. در این حالت چنانچه میان نمره‌های شاخص مطلوبیت فضای داخلی از نظر پرسش‌شوندگان برای پارک‌های مورد مطالعه محاسبه شود امتیاز هر پارک در این شاخص بدست می‌آید که نمودار ۴ امتیازات پارک‌های مورد مطالعه را بصورت مقایسه‌ای نشان می‌دهد.

نمودار ۴- مقایسه امتیاز مطلوبیت فضای داخلی

پارک‌های مورد مطالعه

جدول ۵- آزمون کروسکال والیس برای مقایسه شاخص مطلوبیت فضای داخلی و مکان پارک‌های مورد مطالعه

آزمون مقایسه میانگین‌ها	درجه آزادی	H	ضریب معناداری (sig)
مطلوبیت مکانی پارک‌ها	۲	۴۶.۰۳۱	۰.۰۰۰
مطلوبیت فضایی پارک‌ها	۲	۳۵.۷۰۰	۰.۰۰۰

آزمون کروسکال والیس به صورت دو به دو تکرار شد که نتایج آن در جدول ۶ قابل مشاهده است.

با توجه به نتایج آزمون‌های فوق که نشانگر تفاوت معنادار مطلوبیت مکان و فضای حداقل دو پارک است، برای مقایسه دو به دو پارک‌های مورد مطالعه

جدول ۶- مقایسه دوبه‌دوی شاخص مطلوبیت فضای داخلی و مکان پارک‌های مورد مطالعه با آزمون کروسکال والیس

پارک‌های مورد مقایسه	درجه آزادی	مطلوبیت مکانی		مطلوبیت فضایی	
		H	ضریب معناداری (sig)	H	ضریب معناداری (sig)
دولت-سیاحتی	۱	۱۷.۱۷۷	۰.۰۰۰	۵.۶۴۱	۰.۰۱۸
دولت-شهروند	۱	۳۲.۶۹۶	۰.۰۰۰	۲۱.۷۵۵	۰.۰۰۰
سیاحتی-شهروند	۱	۲۲.۸۸۵	۰.۰۰۰	۳۰.۳۹۷	۰.۰۰۰

فرضیه دوم: به نظر می‌رسد مطلوبیت فضای داخلی پارک بر انواع اجتماعات فراغتی شکل گرفته در آن موثر است.

برای بررسی فرضیات مطرح شده، همبستگی متغیر «شاخص مطلوبیت مکان از نظر شهروندان» و نیز «شاخص مطلوبیت فضای داخلی از نظر شهروندان» با متغیر «اجتماع غالب فراغتی در پارک‌های مورد مطالعه» بررسی شد تا مشخص شود آیا رابطه معناداری بین بیشترین اجتماع فراغتی مشاهده در پارک‌های مختلف و مطلوبیت مکان و فضای داخلی آنها وجود دارد؟ جدول ۷ نتایج ضریب همبستگی لامبدا را بین متغیرهای اجتماع غالب فراغتی (اسمی) با شاخص مطلوبیت مکانی (رتبه ای) و نیز شاخص مطلوبیت فضای داخلی (رتبه ای) را نشان می‌دهد.

همانگونه که مشاهده می‌شود در سطح اطمینان ۹۵ درصد (ضریب خطای ۰.۰۵) مقایسه دو به دو شاخص مطلوبیت مکانی و مطلوبیت فضای داخلی در همه پارک‌های مورد مطالعه تفاوت معناداری نشان می‌دهد یعنی همه پارک‌ها همه از نظر مطلوبیت فضای داخلی و مکان اختلاف معناداری با یکدیگر دارند و این تفاوت می‌تواند مبنای مقایسه برای تاثیرگذاری بر سایر متغیرها قرار گیرد.

۳-۴- بررسی فرضیات

پس از بررسی‌های اولیه درخصوص موضوع مورد مطالعه جهت ارزیابی متغیرهای تعیین شده، دو فرضیه مطرح شد که با توجه به تشابه مراحل آزمون فرضیات، تایید یا رد این فرضیات بصورت همزمان بررسی می‌گردد.

فرضیه اول: به نظر می‌رسد مطلوبیت مکان پارک بر انواع اجتماعات فراغتی شکل گرفته در آن موثر است.

جدول ۷- همبستگی شاخص مطلوبیت فضای داخلی و مکان با اجتماع فراغتی غالب پارک‌ها- ضریب همبستگی لامبدا

شاخص مطلوبیت فضایی		شاخص مطلوبیت مکانی		متغیر
ضریب معناداری (sig)	Lambda value	ضریب معناداری (sig)	Lambda value	نتیجه آزمون
۰.۰۰۰	۰.۶۳۶	۰.۰۰۰	۰.۶۸۲	اجتماع غالب فراغتی در پارکها

در ادامه جهت برای بررسی اینکه آیا بین جایگاه پارکهای مورد مطالعه از نظر حضور گروههای فراغتی مختلف با مطلوبیت مکان و فضای داخلی آنها رابطه وجود دارد یا نه، رابطه همبستگی بین رتبه بندی پارکها از نظر حضور هریک از گروههای فراغتی (فردی، دوستان و همسالان و خانوادگی) و شاخص مطلوبیت مکان و فضای داخلی پارکها به تفکیک از طریق آزمون اسپیرمن (همبستگی متغیرهای رتبه ای) مورد بررسی قرار گرفت (جدول ۸).

نتایج آزمون آماری در مورد رابطه اجتماع غالب فراغتی و مطلوبیت مکان نشان می‌دهد با توجه به اینکه ضریب همبستگی بدست آمده در سطح اطمینان ۹۵ درصد (ضریب خطای ۰/۰۵) معنادار است، فرض H_0 مبنی بر عدم وجود رابطه بین دو متغیر رد شده و فرض H_1 با مضمون وجود رابطه بین متغیر مطلوبیت مکان و اجتماع غالب فراغتی مشاهده شده در پارکهای مورد مطالعه تایید می‌شود. همچنین در مورد مطلوبیت مکان و اجتماع غالب فراغتی پارکها نیز رابطه ذکر شده تایید می‌گردد.

جدول ۸- همبستگی پارک‌ها از نظر حضور اجتماعات فراغتی با شاخص مطلوبیت فضای داخلی و مکان، ضریب همبستگی اسپیرمن

شاخص مطلوبیت فضای داخلی پارک از نظر هر شهروند		شاخص مطلوبیت مکان پارک از نظر هر شهروند		رتبه پارک از نظر حضور گروههای فراغتی
ضریب معناداری (sig)	Spearman rho	ضریب معناداری (sig)	Spearman rho	
۰.۰۰۲	۰.۲۸۹	۰.۰۰۰	۰.۶۶۶	حضور گروههای انفرادی
۰.۰۰۰	-۰.۵۶۲	۰.۰۱۱	-۰.۲۲۸	حضور گروههای دوستان و همسالان
۰.۰۰۰	۰.۵۶۲	۰.۰۱۱	۰.۲۲۸	حضور گروههای خانوادگی

همسالان رابطه معکوس دارد یعنی با کاهش مطلوبیت مکان پارک حضور اجتماعات دوستان و همسالان در آن افزایش یافته است. همچنین در مورد مطلوبیت فضای داخلی نیز رابطه تایید شده و ضرایب همبستگی با توجه به گزینه‌های پرسشنامه نشان می‌دهد این رابطه در مورد اجتماعات انفرادی و خانوادگی مستقیم و در مورد گروه‌های دوستان و همسالان معکوس است یعنی با افزایش مطلوبیت

نتایج جدول ۸ نشان می‌دهد بر اساس ضریب معناداری بدست آمده در سطح احتمال ۹۵ درصد، رابطه معناداری بین مطلوبیت مکانی پارک از نظر شهروندان و رتبه پارک از نظر حضور اجتماعات فراغتی مختلف وجود دارد. با توجه به ترتیب و رتبه بندی گزینه‌های پرسشنامه، این رابطه در مورد اجتماعات انفرادی و خانوادگی مستقیم است یعنی با افزایش مطلوبیت مکان پارک حضور اجتماعات مذکور افزایش یافته و در مورد گروه‌های دوستان و

همچنین مرکزیت آن نیز بسیار پایین است و در حاشیه شهر واقع شده است، تنها در روزهای تعطیل پذیرای خانواده‌هاست و در همین زمان نیز حضور گروه‌های دوستان و همسالان به ویژه پسران در آن قابل توجه است.

هرچه فضای درونی پارک بیشتر موجبات رضایت شهروندان را فراهم آورده و عوامل مکانی مطلوبتر باشد حضور گروه‌های خانوادگی نیز در آن پررنگ تر می‌شود که پارک‌های دولت و سیاحتی موید همین موضوع هستند. حضور افراد بصورت فردی به عوامل دیگری نیز بستگی دارد که مهمترین آن امکانات فرهنگی مثلا وجود کتابخانه و سالنهای مطالعه و امنیت محل است. نمونه آن پارک دولت و وجود کتابخانه مرکزی در آن است.

بنابراین، با توجه به دستاوردهای این تحقیق می‌توان نتیجه گرفت شرایط مکانی پارک باعث پر رنگ شدن حضور برخی اجتماعات فراغتی و کاهش حضور برخی اجتماعات دیگر می‌شود. مطلوبیت فضای پارک نیز به همین منوال بر حضور اجتماعات فراغتی در پارک موثر است و چنانچه مدیریت شهری در پی هدایت آگاهانه اجتماعات فراغتی و به طور کلی کارکرد فراغتی یک پارک باشد، کنترل شرایط مکانی و کیفیت مطلوبیت فضای درونی پارک بر این فرآیند موثر است.

در نتیجه با توجه به کارکرد قابل توجه پارک به عنوان فضای فراغتی و اهمیت ویژه ای که شهروندان برای این فضای عمومی شهری قائل هستند، لازم است درخصوص ابعاد اجتماعی آن توجه بیشتری صورت پذیرد و قانونمندی‌هایی که در زمینه رابطه متقابل ابعاد

فضای داخلی، حضور خانواده‌ها و افراد تنها افزایش و حضور گروه‌های دوستان کاهش یافته است.

نتیجه مستندات و آزمونهای آماری فوق نشان می‌دهد بین مطلوبیت فضای داخلی و مکان پارکها و اجتماع فراغتی غالب در آنها رابطه وجود دارد و همچنین در مقایسه بین پارکهای مورد مطالعه که از نظر مطلوبیت مکان نیز تفاوت معناداری دارند، بین تفاوت‌های حضور اجتماعات فراغتی مختلف در پارکها با مطلوبیت مکان و فضای داخلی آنها رابطه وجود دارد. بنابراین مجموعا می‌توان نتیجه گرفت مطلوبیت مکان پارک و همچنین مطلوبیت فضای داخلی پارک بر شکل‌گیری انواع اجتماعات فراغتی شکل گرفته در آن موثر است و هر دو فرضیه تایید می‌شود.

۴- نتیجه گیری

پژوهش حاضر در پی مطالعه و آشکارسازی قانونمندی‌هایی در خصوص رابطه گروه‌های فراغتی با شرایط مختلف فضاهای فراغتی انجام شده است که در این تحقیق پارکهای شهر اهواز بوده‌اند. در نتایج حاصله آشکار گردید اجزاء و شرایط پارک به عنوان خرده‌سیستم‌ها بر شرایط و کنشهای کل پارک تاثیر گذاشته و سیستم رفتارهای اجتماعی را هدایت می‌کند. مجموع دستاوردهای این تحقیق حاکی از این است که پارکهای مورد مطالعه با وجود تفاوت در مطلوبیت فضای درونی و همچنین تفاوت معنادار از نظر عناصر مکانی، عملکردهای متفاوتی را در خصوص جذب گروه‌های فراغتی دارند؛ مثلا پارک شهروند که از نظر دسترسی ضعیف است یعنی در موقعیت بن‌بست از نظر راه‌های ارتباطی قرار دارد و در مسیر تردد وسایل حمل و نقل عمومی نیست،

اجتماعی و کالبدی آن وجود دارد با پژوهش‌های علمی آشکار گردد.

از آنجا که کیفیت فضاهای عمومی و بویژه فضاهای فراغتی در وضعیت سلامت اجتماعی نقش موثری دارد، نباید به پارکها صرفاً به عنوان یک بخش از کالبد شهر و پرکننده فضاهای خالی نگریست که به صورت موردی و مستقل در زمینهای فاقد کاربری ایجاد می‌شوند و لازم است هدف‌گذاری مناسب و راهبری اجتماعی در پارکها در صدر اهداف مدیریت شهری در این زمینه قرار گیرد. این راهبری باید به طور نامحسوس و با بهره‌گیری از ابزارهای مربوطه صورت پذیرد و نیازهای همه گروههای ساکن در شهر در آن مدنظر قرار گیرد. ابزارهای مختلفی در دست طراحان و برنامه‌ریزان شهری است که فضای اجتماعی پارک را آنگونه که می‌خواهند هدایت کنند. عناصر طراحی، عناصر محیطی و مکانی، امکانات فرهنگی، رفاهی و عنصر امنیت از مهمترین این ابزارها هستند. همچنین طراحی فضای سبز جهت جانمایی و هدایت رفتارهای کنشگران بر اساس تئوری رفتار فضایی نقش مهمی را در راهبری اجتماعی پارکها ایفا می‌نمایند که لازم است در این زمینه نیز تحقیقات بیشتری صورت گیرد.

۵-پیشنهادها

از آنجا که در نتایج این تحقیق مشخص شد که مطلوبیت فضای داخلی و مکان پارک بر شکل‌گیری اجتماعات فراغتی در آن موثر است، بنابراین پیشنهادهایی جهت افزایش مطلوبیت پارکها در دو وجه عام (پارکهای شهری) و خاص (پارکهای مورد مطالعه در شهر اهواز) و همچنین سایر اهداف و دستاورهای تحقیق ارائه می‌شود.

۵-۱- تقویت زمینه‌های حضور اجتماعات فراغتی به صورت خانوادگی در پارکهای شهری که موجب تقویت بنیادهای اجتماعی و خانوادگی و همچنین افزایش ضریب امنیت پارکها شده و امکان حضور اجتماعاتی نظیر گروههای زنان و دختران و نیز نوجوانان که همواره در اقلیت و محدودیت قرار دارند را افزایش می‌دهد.

۵-۲- توجه به نیازهای فراغتی جوانان و نوجوانان با ایجاد فضاهای متنوع و چند کارکردی در پارکها و فراهم آوردن امکاناتی نظیر پیست دوچرخه سواری و اسکیت، ایستگاهها کتاب یا فرهنگ، تلفیق فضاهای تجاری، تفریحی و سبز و فضاهای سبز متنوع و غیر یکنواخت به ویژه با بهره‌گیری از چشم اندازهای رودخانه کارون در جهت افزایش مطلوبیت فضایی را برای گروههای و هدایت هدفمند اجتماعات دوستان و همسالان.

۵-۳- توسعه پارکها در بخش پایین سلسله مراتب مقیاس عملکرد (پارکهای همسایگی، محله‌ای و زمینهای ورزشی محلات) و تعادل بخشی به توزیع فضاهای سبز در شهر جهت کاستن از شدت مراجعه از مناطق مختلف به پارکها با مقیاس شهری و هدفمند نمودن شکل‌گیری اجتماعات فراغتی در آن؛ به ویژه اینکه در شهرا اهواز ۱۷ منطقه حاشیه‌نشین با بافت کالبدی فرسوده و حداقل سرانه فضای سبز وجود دارد و در نتیجه با وجود مشکلات فرهنگی اجتماعی موجود در این مناطق، در اثر مراجعه روزانه و بدون هدف گروهی از ساکنین به پارکهای شهری که تعلق خاطر محلی نیز به آن ندارند، فضای پارکهای شهری را آشفته و با پدیده‌هایی نظیر وندالیسم روبرو می‌نماید.

عسگری، دانشگاه علوم انسانی و اجتماعی
دانشگاه تبریز.

بحرینی، سیدحسین (۱۳۷۵) تحلیل فضاهای شهری در
رابطه با الگوهای اقتصادی استفاده کنندگان و
ضوابطی برای طراحی، انتشارات دانشگاه تهران،
تهران.

پورمحمدی، محمدرضا (۱۳۸۸) برنامه ریزی کاربری
اراضی شهری، انتشارات سمت، چاپ پنجم،
تهران.

جلالی‌فراهانی، مجید (۱۳۸۹) مدیریت اوقات فراغت و
ورزشهای تفریحی، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ-
چهارم، تهران.

حافظ‌نیا، محمدرضا (۱۳۸۷) مقدمه ای بر روش
تحقیق در علوم انسانی، انتشارات سمت، چاپ
چهاردهم، تهران.

حبیبیان، بهار (۱۳۹۱) بررسی عوامل موثر بر شکل-
گیری انواع اجتماعات فراغتی در پارکهای شهر
اهواز، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و
برنامه ریزی شهری، دانشکده علوم زمین دانشگاه
شهید چمران اهواز، استاد راهنما دکتر مسعود
صفایی‌پور.

درگاهی، ملیحه (۱۳۹۰) بررسی ساز و کارهای رابطه
ی هویت و فضای فراغتی از خلال خرده
فرهنگ‌های همسایگی مطالعه ی موردی: محله ی
پیروزی تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته
انسان شناسی شهری، دانشکده علوم اجتماعی
دانشگاه تهران، استاد راهنما دکتر ناصر فکوهی.

دهقانی‌سانج، جلال و حسن محمودی (۱۳۹۰)
شناسایی و رتبه‌بندی معیارهای موثر بر مکان‌یابی
کتابخانه‌های عمومی با استفاده از ANP فازی

۴-۵- پویا نمودن فضای پارک شهروند و استفاده
هرچه بیشتر از پهنه وسیع آن با استفاده از فضاهای
ورزشی نظیر بهسازی زمین فوتبال موجود، پیش‌بینی
مسیرهای دوچرخه سواری و اسکیت و کرایه دادن
دوچرخه، احداث زمینهای تنیس و بدمینتون و تعیبه
میزهای شطرنج و پینگ پونگ.

۵-۵- ایجاد فضاهای فرهنگی نظیر کتابخانه،
فرهنگسرا، مرکز کانون پرورش فکری و کانونهای
فرهنگی هنری در مجاورت پارک شهروند که ضمن
رونق بخشیدن و استفاده بهینه از پارک به ارتقاء
فرهنگی اجتماعی محله فرسوده مجاور آن کمک
نموده و بطور غیر مستقیم از طریق بهبود فضای
عمومی منطقه به مطلوبیت پارک کمک می‌کند.

۶-۵- خارج نمودن پارک شهروند از بن‌بست ارتباطی
از طریق پیش‌بینی مسیر ایستگاههای حمل و نقل عمومی
در مسیر پروژه درحال مطالعه پل نهم اهواز که شمال
پارک شهروند را به منطقه سیدخلف در غرب کارون
متصل می‌کند.

۷-۵- احداث سالن مطالعه یا کتابخانه کوچک محلی
در قطعه فضای سبز مجاور پارک سیاحتی برای ارتقاء
امکانات فرهنگی پارک و جذب جوانان بیشتر به
فضای پارک جهت استراحت و مطالعه.

منابع

اسمعیلی، اکبر (۱۳۸۱) بررسی و تحلیل کاربری فضای
سبز (پارکهای درون شهری) ازدیدگاه برنامه‌ریزی
شهری (نمونه موردی مناطق ۱ و ۸ شهرداری
تبریز)، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و
برنامه ریزی شهری، استاد راهنما دکتر علی

- فیلد، برایان و برایان مک‌گرگور (۱۳۷۶) فنون پیش-بینی در برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای، ترجمه فاطمه تقی‌زاده، انتشارات سازمان برنامه و بودجه، چاپ اول، تهران.
- کلی، جان‌ار (۱۳۷۴) جامعه‌شناسی فراغت، ترجمه مهندسین مشاور زادبوم، شرکت توسعه فضاهای فرهنگی تهران.
- مجنونیان، هنریک (۱۳۷۴) مباحثی پیرامون پارکها، فضای سبز و تفرجگاهها، سازمان پارکها و فضای سبز شهر تهران، چاپ اول، تهران.
- محمدی، جمال و دیگران (۱۳۸۶) ارزیابی کیفی نقش فضاهای سبز شهری و بهینه‌سازی استفاده شهروندان از آن در شهرکرد، فصلنامه محیط شناسی، شماره ۴۴، زمستان ۸۶.
- مرکز پژوهش‌های شورای اسلامی شهر مشهد (۱۳۹۰) پارکهای کوچک و امنیت پارکها، نشریه آشنایی با مدیریت شهری (تجارب جهانی)، شماره ۲۸۴ (www.rcmc.ir).
- معاونت آموزشی جهاد دانشگاهی (۱۳۸۶) آشنایی با وظایف مدیریت خدمات شهری، سازمان شهرداریها و دهیاریهای کشور، تهران.
- معاونت برنامه‌ریزی استانداری خوزستان (۱۳۹۰) نتایج اولیه سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰ استان خوزستان، اهواز.
- مومنی، منصور و علی فعال قیومی (۱۳۸۷) تحلیلهای آماری با استفاده از SPSS، انتشارات کتاب نو، چاپ دوم، تهران.
- هاگت، پیتر (۱۳۸۸) جغرافیای ترکیبی نو، جلد اول، ترجمه شاپور گودرزی نژاد، انتشارات سمت، چاپ دهم، تهران.
- و TOPSIS فازی، فصلنامه کتابداری و اطلاع رسانی، دوره چهاردهم، شماره ۱ (پیاپی ۵۳)، بهار ۱۳۹۰.
- دیکنز، پیتر (۱۳۷۷) جامعه شناسی شهری: جامعه، اجتماع محلی و طبیعت انسانی، ترجمه دکتر حسین بهروان، انتشارات آستان قدس رضوی، چاپ اول، مشهد.
- سعیدنیا، احمد (۱۳۸۳) کتاب سبز راهنمای شهرداریها، جلد نهم: فضاهای سبز شهری، سازمان شهرداریها و دهیاریهای کشور، نسخه الکترونیکی منتشره در کتابخانه دیجیتالی شهرداریها و دهیاریهای کشور.
- شهبازی، فاطمه (۱۳۹۰) بررسی توزیع فضایی فضای سبز (پارکها) در شهر خرم‌آباد، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم زمین دانشگاه شهید چمران اهواز، استاد راهنما دکتر سعید امانپور.
- شهرداری اهواز (۱۳۸۸) آمارنامه کلانشهر اهواز، معاونت برنامه ریزی و توسعه، اهواز.
- صالحی فرد، محمد و دیگران (۱۳۸۹) تحلیلی بر ابعاد اجتماعی فضاهای سبز شهری با تاکید بر دیدگاه شهروندان مطالعه موردی: کلانشهر مشهد، فصلنامه فضای جغرافیایی، سال دهم شماره ۲۹، بهار ۸۹.
- فکوهی، ناصر (۱۳۸۹) انسان شناسی شهری، نشر نی، چاپ ششم، تهران.
- فلاحی، محمدصادق و مریم کلامی (۱۳۸۷) تاثیر فضاهای باز شهری بر کیفیت گذران اوقات فراغت شهروندان، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۲۲، زمستان ۱۳۸۷.

- Olmsted, F.L. (1997) public parks and the enlargement of towns, February 25, 1870. In the papers of Frederick law Olmsted, supplementary series, ed. C. beveridge and C. hoffman, Baltimore: Johns Hopkins university press.
- Wright, F.L., Brodacre (2000) city: a new community plan, in city reader (legate, R.T. and stout. F.Eds) Rutledge, London and Newyork.
- Xi-Zhang, Shan (2009) urban green spaces in Guangzhou (China): attitude, preferences, use pattern and assessment, PHD thesis in philosophy, supervisor: C.Y. Jim, department of geography, university of Hong Kong.
- Chiesura, Anna (2004) The role of urban parks for the sustainable city, landscape and urban planning vol 68 (also available online at www.elsevier.com/locate/landurbplan)
- Fabricant, Sara et al (2009) modeling, analyzing and visualizing human space appropriation, university of Zurich.
- Iso-Ahola, s. (1980) the social psychology of leisure and recreation. Dubugue, Iowa: wm. C. brown publishing.
- Khosravaninezhad, samaneh et al (2011) parks and an analysis of their role in improving the quality of urban life, using seeking-scaping model. Case study: Tehran urban parks, Proceedings REAL CORP: CHANGE FOR STABILITY: Lifecycles of Cities and Regions, Tagungsband, 18-20 May 2011 (<http://www.corp.at>).

